

ДЕРИХВІСТ СТЕПОВИЙ

Glareola nordmanni Nordmann, 1842

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Сивкоподібні (Charadriiformes), родина Дерихвостові — Glareolidae. Один з видів політипного роду; один з 2-х видів у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Заселяє степи Євразії. У кінці XIX — на початку XX ст. ареал в Україні охоплював узбережжя Чорного та Азовського морів від сх. кордонів країни до Дунаю на пн. до Полтавської та Харківської обл. В останні два десятиріччя XX ст. відомі лише поодинокі випадки гніздування окремих пар на пд. України.

Чисельність і причини її зміни

В Європі близько 2,5 тис. пар. В Україні, в 1980–1990 рр. були відомі лише поодинокі випадки гніздування окремих пар і невеличких груп чисельністю 3–5 пар на узбережжі Тилігульського та Куяльницького лиманів, Чорноморському біосферному заповіднику, на о-ві Бірючому, в пн. частині Арабатської стрілки, в Криму на узбережжі Сивашу, на узбережжі Молочного лиману, в Пн. Приазов'ї. Максимальна чисельність виду (32 птаха) була зареєстрована в 1990 р. в околицях м. Новоазовська Донецької обл. (основа Кривої коси). Падіння чисельності виду відбувається за рахунок трансформації гніздових біотопів внаслідок меліорації земель, випасання худоби та рекреаційного освоєння.

Особливості біології та наукове значення

У місцях гніздування з'являється у квітні-травні. Переважно займає низовинні узбережжя морських заток, лиманів, солоних та прісних озер, гирлові зони річок з розрідженою неви-

сокою рослинністю. Оселяється колоніями. В кладці від 1 до 4 яєць, частіше 3. Перші кладки з'являються у червні. Термін насиджування — 21 день. Молодь починає літати у віці 27–30 днів. До місць зимівлі відлітає у вересні. За біологією схожий на дерихвоста лучного, з яким утворює спільні колонії. Живиться комахами.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — 23–26 см, маса тіла — 87–105 г. У дорослого птаха у шлюбному вбранні верх голови, шия, воло, спина і верх крил бурі; горло і передня частина щік кремові, окреслені чорною смугою; груди, черево, надхвістя і підхвістя білі; покривні пера споду крил чорні; махові пера черно-бурі; хвіст вилоподібний, стернові пера черно-бурі, дзьоб короткий, чорний, ноги

темно-бурі. У позашлюбному вбранні пера спини і крил з вузькою невиразною світлою облямівкою; чорна смуга довкола щік і горла нечітка; дзьоб цілком чорний. У молодого птаха забарвлення зверху строкате, пера спини і крил з темними плямами і світлою облямівкою; на перах вола світла облямівка; решта тулуба біла; дзьоб чорний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Дунайському та Чорноморському БЗ, в Азово-Сиваському НПП та РЛП «Меотида». ЧКУ (1944), має європейський охоронний статус і охороняється Бернською (Додаток II) та Боннською (Додаток II) конвенціями, AEWA.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Кістяківський, 1957; Степанян, 1975; Костин, 1983; Молодан, 1988; Cramp S. (ed.), 1993; Белик, 1998; Гармаш, 2000.

● — місця гніздування

Автор: В.В. Кінда
Малюнок: І.І. Землянських

МАРТИН КАСПІЙСЬКИЙ (РЕГОТУН ЧОРНОГОЛОВИЙ)

Larus ichthyaetus Pallas, 1773

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Сивкоподібні (Charadriiformes), родина Мартинові — Laridae. Один з 44-х видів роду; один з 12-ти видів роду в Україні, монотипний вид.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Від Пн.-зх. Причорномор'я, через пд. Каспію до Великих озер у Монголії. В Україні гніздиться у Причорномор'ї та Приазов'ї, частіше у Каркінітській затоці та на Сиваші. З 1980-х рр. заселив Кінські о-ви Ягорлицької затоки, о. Березань, Криву косу і прилеглі о-ви, Сульську затоку Кременчуцького водосховища. Нерегулярно зимує біля морського узбережжя.

Чисельність і причини її зміни

Азово-чорноморська популяція за п'ятдесят років зросла з 250–290 до 1,6–2 тис. пар. На Кривій косі у 2006 р. — до 1,5 тис. пар. На Лебединих о-вах багаторічні коливання чисельності в межах 2–484 пар. На о. Китаї максимум був у 1998 р. — 382 пари, у 2006 р. — лише 63 пари. На о-вах Сх. Сивашу в 1982–1990 рр. зростання до понад 590 пар, а у 1996–2006 рр. — зниження до 2–64 пар. На о-вах Зх. Сивашу в 1989–1998 рр. 50–150 пар, на Кінських о-вах — 90–180 пар. На о. Березань у 2000–2002 рр. 212–250 пар. Негативні чинники: погодні умови, зменшення площі гніздових територій, розлякування птахів на гніздуванні, збирання яєць, хижацтво з боку інших тварин. Позитивними є поліпшення кормової бази на Сиваші та посилення охоронного режиму.

Особливості біології та наукове значення

Зміцзимівлі повертається наприкінці лютого — на початку березня. Гніздові біотопи — ізолювані о-ви і кінцеві ділянки піщано-черепашкових кіс на морських мілководдях, солоних озерах, зрідка — на водосховищах. Моногам. Селиться моновидовими, щільними колоніями. Відкладає яйця наприкінці березня — на початку квітня. Повна кладка з 1–4, найчастіше з 2–3 яєць. Насиджують обидва птаха, 27–29 днів. Пташенята з'являються всередині квітня, піднімаються на крила у віці біля 45 днів. У липні–серпні кочує вздовж морського узбережжя. Осінній проліт у серпні — на початку вересня, до листопада. Живиться рибою, а також наземними комахами, дрібними гризунами, ящірками, ракоподібними, яйцями та пташенятами водоплавних птахів, рослинами.

Морфологічні ознаки

Маса тіла: до 2 кг, довжина: 57–60 см, розмах крил: 155–170 см. У дорослого голова чорна, спина і верх крил сірі, низ тулуба і хвіст білі, дзьоб помаранчевий, верхівка червона, передвершинна смужка чорна; взимку тім'я і потилиця темно-бурі з білими плямами. У молодого голова сірувато-бура або біла (взимку) з бурими плямами, сірувато-бурі пера на шії, спині, плечах і крилах; на хвості широка темна смуга; дзьоб буруватий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Під охороною угоди АЕВА, Бернської (Додаток III) та Боннської (Додаток II) конвенцій. ЧКУ (1994). Охороняється у Чорноморському БЗ, філії Кримського ПЗ «Лебедині о-ви», РЛП «Меотиді», Азово-Сиваському НП. Потребує охорони гніздових колоній, запобігання збиранню яєць та непокоєнню рибалками, рекреантами.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Гринченко, 1991; Клестов, 1993; Андрющенко і др., 2000; Молодан, Залевський, 2000; Сіохин і др., 2000; Костин, Тарина, 2002; Петрович, Деркач, 2003.

Автори: В.Д. Сіохин, О.А. Дядічева
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

КРЯЧОК КАСПІЙСЬКИЙ

Hydroprogne caspia (Pallas, 1770)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Сивкоподібні (Charadriiformes), родина Мартинові — Laridae. Монотипний вид монотипного роду.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений космополітно, але ареал не суцільний, а складається з окремих р-нів. В Україні гніздиться в Азово-Чорноморському р-ні. Влітку характерні широкі кочівлі нестатевозрілих і холостих птахів в межах р-ну. Інколи трапляється і поза його межами (Черкаська та Київська обл.). Під час міграцій також трапляється переважно у зазначеному р-ні.

Чисельність і причини її зміни

Європейська гніздова популяція складається приблизно з 4,7 пар. Гніздова чисельність виду в Україні коливається від 300 до 1,1 тис. пар. Найважливіші місця гніздування — Лебедині о-ви Каркінітської затоки, Чонгарські о-ви та о-ви системи Коянли Сх. Сивашу, о-в Китай Центрального Сивашу. Періодично гніздиться на о-вах Тендрівської затоки. На чисельність виду впливає розмивання та затоплення о-вів, де розташовані гніздові колонії, стан кормової бази на прилеглих акваторіях, експансія мартина жовтоногого, наземні хижаки, непокоєння птахів на місцях гніздування та збирання яєць на о-вах.

Особливості біології та наукове значення

Прилітає на початку березня. Оселяється на о-вах без рослинності або з мозаїчною рослинністю. Починає розмножуватися з 3-х років. Факультативно-колоніальний, моногамний вид. Гніздиться ізольованими поселеннями. Перші

кладки в квітні-травні, 1–3 яйця. Термін насиджування 20–29 діб. Льотними пташенята стають у віці 30–38 діб. У серпні-вересні відбуваються кочівлі на відстань до декількох сотень кілометрів від місць гніздування. Відліт закінчується у жовтні-листопаді. Живиться виключно рибою, можливо, зрідка також наземними комахами.

Морфологічні ознаки

Маса тіла: 500–700 г, довжина тіла: 48–54 см, розмах крил: 130–145 см. Великий за розміром крячок з довгим яскраво-червоним дзьобом, чорними ногами та чорною «шапочкою». У зимовому оперенні та у молодих птахів голова біла з чорними рисками і плямами — перед оком та за вухом. Хвіст короткий з вирізкою, крила довгі і гострі. Верх-

ня сторона тіла срібlisto-сіра, у молодих птахів — з бурими плямами та вохристою облямівкою на перах; увесь низ тіла білий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

На міжнародному рівні має європейський охоронний статус (Е — види, що перебувають під загрозою) і охороняється Бернською (Додаток II) та Боннською (Додаток II) конвенціями, АЕВА. В Україні гніздові поселення охороняються на території Чорноморського біосферного заповідника, у філії Кримського ПЗ «Лебедині о-ви», у Азово-Сиваському НПП. До заходів збереження відносяться: охорона гніздових колоній; запобігання турбуванню птахів людьми; регуляція чисельності мартина жовтоногого та наземних хижаків.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Літопис природи..., 1955; Тарина, Костин, 1983; Стамр, 1985; Костин, Багрикова, 2000; Руденко, Яремченко, 2000; Черничко и др., 2005.

Автори: В.Д. Сіохін, О.А. Дядічева
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

КРЯЧОК МАЛИЙ

Sterna albifrons Pallas, 1764

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Сивкоподібні (Charadriiformes), родина Мартинові — Laridae. В Україні представлений номінативним підвидом *S. a. albifrons*.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гніздовий ареал охоплює Європу, Азію, Пн. Африку, центральну частину Зх. Африки, атлантичне та тихоокеанське узбережжя пд. Пн. Америки, сх. узбережжя Австралії; зимівля у Зх., Пд. та Сх. Африці, на узбережжі Червоного моря, Перської затоки та зх. узбережжі Індії. В Україні гніздиться вздовж Азово-Чорноморського узбережжя, у басейнах великих рік, на берегах озер.

Чисельність і причини її зміни

В Україні чисельність становить 2,5–4 тис. пар, з тенденцією до зменшення. Причини зміни чисельності: деградація місць гніздування внаслідок господарської діяльності людини, фактор непокою.

Особливості біології та наукове значення

Заселяє о-ви і коси, піщані пляжі та оголені ділянки дна лиманів, піщані і галечникові береги та о-ви річок, озер, риборозплідні стави. Гніздиться у моновидових та полівидових колоніях. Гнізда — невеликі ямки в піску, гальці чи м'якому ґрунті. У повній кладці 3,

рідше 2 яйця. Насиджують обидва птахи, протягом 20–22 днів. Статева зрілість настає у віці 3 років. Мігрують поодиноці, або невеликими групами у 3–5 ос. Кормові біотопи — мілководдя. Живиться рибою, водяними та наземними безхребетними.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — 220–240 мм, маса тіла — 43–60 г, розмах крил — 480–550 мм. У дорослого птаха лоб, щоки і горло білі; тім'я, потилиця, смуга, яка йде від наддзьобка через око, чорні. Нижня сторона тіла біла, спина, плечові, третьорядні махові — світло-сірі. Надхвістя і стернові пера білі або сіруваті. Дзьоб жовтий з чорним кінчиком, ноги жовті. У молодого птаха пера спини, плечові і верхні покривні

пера крил з бурою строкастю, малі покривні пера крил бурі, ноги жовтувато-бурі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений у Додаток II Бернської конвенції, Додаток II Боннської конвенції, Додаток угоди АЕВА, до категорії III Переліку видів фауни Європи, що підлягають особливій охороні (SPEC). Охороняється на територіях природно-заповідного фонду України. На місцях гніздування потребує обмеження господарської діяльності, особливо видобутку каменю та гравію в долинах річок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Страутман, 1963; Костин, 1983; Марисова, Талпош, 1984; Птицы СССР. Чайковые, 1988; Лысенко, 1991; Горбань, 1994; Когут, Соколов, Бокотей, 1994; Дзюбенко, 1998; Васильков, 1999; Численность и размещение..., 2000.

Автори: О.С. Гнатина, М.А. Сенік, І.М. Горбань, Н.В. Дзюбенко
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування